

Nederland
geen vuile handen
in de
wapenhandel?

Doca jaarverslag 2006

Jaarverslag 2006 van de Stichting Dokumentatiecentrum Arnhem (Doca)

Omslagontwerp: Mirjam Rudolphus

Gedurende het gehele verslagjaar is veel inzet geleverd op het gebied van vredesvraagstukken, zowel op plaatselijk (Platform Arnhem Mondiaal) als op landelijk niveau (Platform tegen Wapenhandel).

Inhoud

- Profiel	p. 4
- Intern	p. 5
- Vredesvraagstukken	p. 8
- Ontwikkelingssamenwerking en mensenrechten	p. 9
- Duurzame ontwikkeling en verantwoord ondernemen.....	p.10
- Multinationals in Arnhem	p.11
- Financiën	p.12
- Financieel overzicht 2006 en balans	p.13
- Publicaties	p.17
- Bedrijvenarchief Doca	p.45

Profiel

Doca staat voor Stichting Documentatiecentrum Arnhem.

Het onderzoeksbureau is opgericht in 1987 en is actief in het spanningsveld tussen economie en samenleving. Met ons werk proberen we een bijdrage te leveren aan een maatschappij die gebaseerd is op solidariteit, verantwoord ondernemen en duurzame ontwikkeling.

Aan de basis van dit werk ligt een inventarisatie van multinationale ondernemingen in Arnhem ten grondslag. Deze inventarisatie (1989) toonde de ongebreidelde macht aan die deze concerns in de loop der jaren hebben verworven. De machtsposities van deze mondiaal opererende bedrijven vormen nog steeds een bedreiging voor milieu, grondstoffen- en energievoorraden en de sociale samenhang in de wereld.

Met activiteiten richting het regionale bedrijfsleven legt Doca de nadruk op de noodzaak tot maatschappelijk verantwoord ondernemen. Daarnaast is Doca op bestuurlijk niveau en in platformverband actief op de terreinen vredesvraagstukken, internationale samenwerking en mensenrechten.

Stichting Doca

Postbus 811

6800 AV Arnhem

Tel: 026-3516533

E-mail: doca@antenna.nl

Internet: www.doca.nl

KvK: 41050674

Postbank: 2904981

Intern

Algemeen

De zes onderdelen waaruit ons werk gedurende het verslagjaar bestond, waren net als in voorgaande jaren:

- Onderzoek en documentatie met betrekking tot het regionale bedrijfsleven
  - Aansporen van (ook landelijke) bedrijven tot verantwoord ondernemen
  - Initiatieven op het gebied van lokale duurzame ontwikkeling
  - Advisering op het gebied van lokaal vredes- en ontwikkelingsbeleid
  - Advisering op het gebied van plaatselijk milieubeleid
  - Dienstverlening aan plaatselijke vredes- en ontwikkelingsorganisaties
  - Dienstverlening aan het landelijk verzet tegen militaire productie en wapenhandel
- Deze kerntaken worden in de navolgende hoofdstukken van dit jaarverslag toegelicht.

SAV-archief

Op 3 februari van het verslagjaar werd het archief van de Samenwerkende Arnhemse Vredesgroepen (SAV) overgedragen aan het Gelders Archief. Daarmee werd het eerste deel van een omvangrijk project afgerond waarmee in april 2004 was begonnen.

Het tweede deel van het project bestaat uit het schrijven van een historisch werk over een kwart eeuw samenwerkende vredes- en ontwikkelingsorganisaties in Arnhem. Dit boek zal naar verwachting in de loop van 2008 gereed komen.

Publicaties

Doca brengt maandelijks twee Info's uit. De Info Arnhem Mondiaal is bedoeld voor de Arnhemse vredes- en ontwikkelingsorganisaties. Naast de 12 reguliere nummers werd in september van het verslagjaar een *special* uitgebracht over het 25-jarig jubileum van de Samenwerkende Arnhemse Vredesgroepen.

De maandelijks PTW-Info is bedoeld voor de organisaties die deel uitmaken van het landelijk Platform tegen Wapenhandel. In het verslagjaar werden naast de 12 reguliere PTW-Info's 11 *specials* uitgebracht, onder meer over de Nederlandse wapenexport, het Nederlandse ruimtevaartbeleid en de te verwachten aanschaf van de Joint Strike Fighter (JSF) voor de Nederlandse luchtmacht als opvolger van de F-16. De inleidingen van deze specials zijn terug te vinden in de bijlage 'Publicaties' van dit jaarverslag.

Tenslotte zijn gedurende het verslagjaar 8 Info's uitgebracht naar aanleiding van de tot op heden nog onopgeloste moord op de Nijmeegse onderzoeker/activist Louis Sévèke.

Financiën

Het verslagjaar werd met een negatief saldo van € .. afgesloten. Daarbij dient meteen te worden aangetekend dat de reserves ten behoeve van afschrijvingen en reserveringen op de balans met € 2.000 toenamen. Het financieel overzicht over 2006 is als laatste hoofdstuk opgenomen in dit jaarverslag.

Samenwerkingsverbanden

Behalve op eigen initiatief en in opdracht van derden is Doca op het gebied van vredesvraagstukken, internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling actief in de volgende samenwerkingsverbanden:

- Platform tegen Wapenhandel (sinds 1991)
- Platform Arnhem Mondiaal (sinds 1995)
- Cluster Munitie Coalitie (sinds 2003)
- Burger Alliantie Gezondheid en Milieu (sinds 2003)
- Gelderse Milieufederatie (sinds 2005)

Hierbij dient te worden opgemerkt dat de activiteiten van het Platform Liemers waarin Doca vanaf 1998 actief was in de loop van het verslagjaar zijn ondergebracht bij de werkzaamheden van de Gelderse Milieufederatie.

De Vereniging Voorkom Vernietiging waarvan Doca sinds 1991 lid was, heeft zich met ingang van 25 maart 2006 opgeheven. De doelstellingen van de vereniging (behoud van een representatief deel van de archieven van de voormalige Binnenlandse Veiligheidsdienst en het ondersteunen van inzage van de leden in hun dossiers bij de BVD) waren in het verslagjaar grotendeels bereikt.

Dankwoord

Het bestuur kwam gedurende het verslagjaar 8 maal bijeen. Voor het 20^e opeenvolgende jaar hebben de bestuursleden de controlerende en ondersteunende taken verricht die nodig zijn voor het goed functioneren van onze stichting. Veel dank gaat ook uit naar hen die op het gebied van archiefbeheer, donaties en financiële dienstverlening ons werk ook in 2006 weer mogelijk hebben gemaakt.

Verantwoording

De stichting Doca bestaat uit een bestuur van drie vrouwen en een uitvoerder die in dienst is van de stichting en het dagelijks documentatie- en onderzoekswerk verricht alsook de contacten verzorgt met de organisaties waarbinnen Doca actief is.

Doca is aangesloten bij energieleverancier Greenchoice en gebruikt voor het dagelijks werk uitsluitend groene stroom.

Website en e-mailservice worden verzorgd door de non-commerciële provider Antenna te Nijmegen. Breedbanddiensten worden verzorgd door KPN/Planet Internet.

Bij Doca wordt uitsluitend gebruik gemaakt van chloorvrij gebleekt papier uit gesloten productiesystemen. Het hout dat als grondstof dienst voor dit papier beschikt over het FSC-keurmerk voor duurzaam onderhouden bossen.

Doca werkt met navulbare printerinktpatronen.

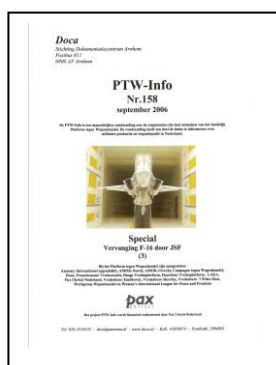
De financiële reserves van Doca worden beheerd door de Triodos Bank die dit geld gebruikt voor het financieren van projecten op het gebied van duurzame ontwikkeling in Nederland.

Vredesvraagstukken

Platform tegen Wapenhandel

Doca maakt sinds 1991 deel uit van het landelijk Platform tegen Wapenhandel (PTW), een bundeling van 15 organisaties die actief zijn op het gebied van vredesvraagstukken en anti-militarisme. Dit Platform ziet het als zijn taak om de militaire productie in Nederland en de rol van de overheid als wapenexporteur aan de kaak te stellen. Door middel van publicitaire acties en het bijpraten van Kamerleden wordt gepoogd de aanzienlijke Nederlandse wapenexport in te dammen. Nederland behoort namelijk met high-tech leveranties en het afstoten van verouderd defensiematerieel al jaren tot de tien grootste wapenexporteurs ter wereld. Het Platform tegen Wapenhandel komt ieder kwartaal bijeen om de voortgang in de campagnes te bespreken.

PTW-Info

Doca produceert sinds november 1996 maandelijks de PTW-Info. Deze krant bericht over militaire productie in Nederland en doet verslag van Kamerdiscussies over wapenexport en de aankoop van militair materieel door de krijgsmacht. Gedurende het verslagjaar werden in deze serie 23 Info's uitgebracht, waarvan 12 reguliere nummers en 11 *specials*. Met name de ontwikkelingen binnen en buiten de Kamer rond de productie van de Joint Strike Fighter (JSF, het duurste militaire project ooit) en de rol daarbij van de Nederlandse industrie, werden kritisch door ons gevolgd.

Overige activiteiten

Op 27 april van het verslagjaar werd samen met leden van de jongerenorganisatie Rood actie gevoerd bij een vestiging van de Postbank in het centrum van Arnhem. Aanleiding vormde het besluit van de ING (en overigens ook de ABN-Amro) om krediet te verschaffen aan de Koninklijke Schelde voor de bouw van vier korvetten voor de Indonesische marine. Niet alleen het feit dat deze schepen mogelijk ingezet gaan worden voor gewapend ingrijpen tegen afvallige eilanden in de Indische Archipel, maar ook de wijdverbreide corruptie van de Indonesische krijgsmacht en de armoede onder de bevolking, deden in het hele land vredesgroepen in actie komen tegen filialen van deze beide bankconcerns.

Op 29 augustus werd een dringende oproep aan de minister van Buitenlandse Zaken gedaan om de campagne te ondersteunen die door de Noorse regering was gestart om clustermunitie uit te bannen.

Op 4 oktober werden in Utrecht première en debat bijgewoond van de film *Dealing and wheeling in small arms* van regisseur Sander Francken. De film handelt over de wereldwijde en vaak schimmige handel in vuurwapens.

Op 11 oktober werd deelgenomen aan een bijeenkomst in Nieuwspoort (Den Haag) waar pers en Kamerleden werden bijgepraat over de vernietigende aard van clustermunitie. Granaten en bommen van dit type verspreiden na het afvuren een groot aantal kleinere explosieven die voor een groot deel onontploft op de grond achterblijven en bij de geringste aanraking (vaak door boeren en spelende kinderen) alsnog exploderen. De bijeenkomst maakte deel uit van een campagne van de internationale Cluster Munition Coalition om clustermunitie op de lijst te krijgen van verboden wapens. Doca maakt sinds 2003 deel uit van deze coalitie.

Ontwikkelingssamenwerking en mensenrechten

Platform Arnhem Mondiaal

Doca maakt sinds 1995 deel uit van het gemeentelijk Platform Arnhem Mondiaal. Van dit Platform zijn in totaal 13 plaatselijke organisaties lid op het gebied van vredesvraagstukken, ontwikkelingssamenwerking en mensenrechten. Het Platform heeft als primair doel de advisering van de gemeente Arnhem bij haar vredes- en ontwikkelingsbeleid. Aangezien de gemeente dit terrein echter al enkele jaren niet meer tot haar kerntaken rekent, komt veel van het uitvoerende werk neer op de Platformleden. De tweede doelstelling van het Platform bestaat dan ook uit onderlinge ondersteuning. De bij het Platform aangesloten organisaties kunnen een beroep op elkaar doen waar eigen krachten tekort schieten of waar samenwerking op deelterreinen waardevol is. De derde doelstelling betreft het opzetten van werkgroepen of het organiseren van themapresentaties. Het Platform Arnhem Mondiaal kwam gedurende het verslagjaar 8 maal bijeen. Doca levert al sinds 1996 een bestuursfunctie aan dit Platform, vanaf 2000 in de vorm van het voorzitterschap. Met de gemeente Arnhem is een regeling van kracht dat vanuit deze functie ook werkbegeleiding gegeven wordt aan de secretaresse van het Platform.

Info Arnhem Mondiaal

Doca ziet het als zijn taak om niet alleen bestuurlijk in dit Platform te participeren, maar ook te zorgen voor de onderlinge informatievoorziening. Dit gebeurt net als bij het landelijk Platform tegen Wapenhandel door middel van maandelijkse Info's, in dit geval de Info Arnhem Mondiaal. In 2006 werd dat voor het 14^e opeenvolgende jaar gedaan. In deze Info worden niet alleen berichten opgenomen over Arnhemse initiatieven op het gebied van vrede, ontwikkeling en mensenrechten, maar ook op het gebied van duurzame ontwikkeling zoals energiebeleid,

water, sociaal beleid en natuurbeheer.

In september werd in deze serie een *special* uitgebracht naar aanleiding van het 25-jarig jubileum van de Samenwerkende Arnhemse Vredesgroepen.

Overige activiteiten

In het kader van bovengenoemd jubileum werden in de loop van het verslagjaar verschillende interviews gegeven aan het dagblad De Gelderlander (zie de bijlagen in dit jaarverslag), Omroep Gelderland en Stadsomroep Arnhem. Verder werd in samenwerking met de Sociale Databank Nederland een dvd samengesteld met historische beelden van de bij het Platform Arnhem Mondiaal aangesloten organisaties.

Op 10 december, de internationale Dag van de Mensenrechten, deelgenomen aan een handtekeningenactie van Amnesty International in het kader van de campagne *Make some noise against discrimination*.

Verder werden door het jaar heen activiteiten ondersteund van overige Platformorganisaties als de Stichting Arnhem-Tibet, Stichting Arnhem-Lima, Stichting Internationale Jeugduitwisseling (IJU) en de Arnhemse afdeling van de Raad van Kerken.

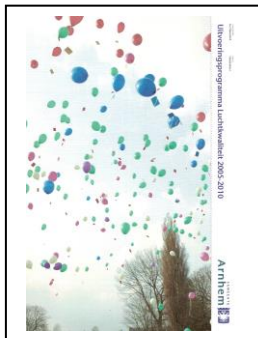
Duurzame ontwikkeling en verantwoord ondernemen

Bedrijfsleven

Een van de kerntaken van Doca is het aanspreken van het plaatselijke bedrijfsleven op de noodzaak van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dit gebeurt op verschillende manieren. Op de eerste plaats door ons rechtstreeks te richten tot de verantwoordelijken binnen het bedrijf. Ten tweede door mee te doen aan campagnes van andere organisaties die zich richten op verantwoord ondernemen. En ten derde door gebruik te maken van de ter visielegging van (milieu)vergunningen door gemeente, provincie en Rijkswaterstaat.

Gedurende het verslagjaar is voor wat betreft laatstgenoemde methode alleen commentaar geleverd op de conceptvergunning voor het Arnhemse bedrijf Titan Wood.

Wat landelijke campagnes betreft is in december deelgenomen aan een brievenactie van de vereniging Milieudefensie om het Arnhemse energiebedrijf Essent te bewegen af te zien van het bijstoken van palmolie in zijn elektriciteitscentrales. De Reclame Code Commissie had Essent erop gewezen dat het bedrijf deze vorm van elektriciteitsopwekking ten onrechte als 'groene stroom' aanpreeft, omdat niet gegarandeerd kon worden dat voor het verbouwen van palmolie geen tropisch regenwoud wordt gekapt. Essent schortte daarop het bijstoken van palmolie op.

Gemeentelijke nota's

In januari en februari van het verslagjaar werd respectievelijk het gemeentelijke 'Beleidsplan Geluid' en de nota 'Uitvoering Luchtkwaliteit 2005-2010' van commentaar voorzien.

Daarmee is de cyclus voorlopig compleet; in de paar voorgaande jaren zijn namelijk al de nota's over het gemeentelijk waterbeleid en het natuurbeheer ('Groenplan') van Doca-zijde becommentarieerd.

Het bespreken van dit soort (concept)nota's vindt plaats in het kader van het project 'Arnhem Duurzaam'.

Overige activiteiten

Op 3 juli werd het protest ondersteund dat het Platform Gezondheid en Milieu indiende bij de minister van VROM vanwege de lichtzinnige wijze waarop van regeringswege wordt omgegaan met de mogelijk schadelijke gezondheidseffecten op termijn van GSM- en UMTS-masten.

Op 5 oktober van het verslagjaar werd deelgenomen aan een symposium over het ondersteunen van burgers bij milieuvraagstukken, georganiseerd door de Nijmeegse Vereniging Leefmilieu in samenwerking met het Platform Gezondheid en Milieu.

Op 18 november werd de prijsuitreiking bijgewoond van een gemeentelijke prijs voor de meest duurzame wijk in Arnhem, dit jaar toegekend aan de wijken Sint Marten en Sonsbeekkwartier.

Op 9 december tenslotte werden film en debat bijgewoond van *An Inconvenient Truth* (Al Gore). De bijeenkomst was georganiseerd door het Arnhemse filmhuis Focus en de Gelderse Milieufederatie. Daarbij heeft Doca de verspreiding op zich genomen van de dvd van deze film onder de vredes- en ontwikkelingsorganisaties in Arnhem.

Multinationals in Arnhem

Documentatie multinationals

Het documenteren van het bedrijfsleven in Arnhem vormt de pijler van het onderzoekswerk van Doca. Bij de allereerste inventarisatie (1989) telde Arnhem 21 multinationale ondernemingen. Daarbij werd het klassieke criterium aangehouden dat de betreffende onderneming minimaal over een vestiging in Arnhem én over een vestiging in een of meer ontwikkelingslanden moesten beschikken. Sindsdien wordt 'de stand' jaarlijks bijgehouden. Het aantal multinationals in Arnhem is in 15 jaar tijd bijna verdrievoudigd tot 42:

- ABN AMRO	- Essent	- Novartis
- Ahold	- Fortis	- Nuon
- Akzo Nobel	- Fugro	- Peja
- Arcadis	- Heineken	- Rabo Bank
- Ballast Nedam	- Hoogwegt International	- Randstad
- BAM Groep	- IBM	- Schäfer
- Brunel International	- Imtech	- Shell
- C&A	- ING	- Sperwer Groep
- Cordena Call Management	- Kema	- SSI
- Corus	- Knowaste	- Stork
- Deutsche Post	- KPN	- Teijin Twaron
- DHL Worldwide Express	- Macintosh Retail Group	- TNT Post
- DHV	- McDonald's	- TotalFina
- Eastman Kodak	- Melspring (vh. Melchemie)	- Watson

Militair apparaat

Van deze 42 ondernemingen is vastgesteld dat 17 te maken hebben of hadden met militaire productie en wapenhandel dan wel op ander wijze dienstverlenend waren aan het militair apparaat: Akzo Nobel, Arcadis, Ballast Nedam, BAM Groep, Corus, Eastman Kodak, Fortis, Fugro, IBM, ING, Imtech, KPN, Mc-Donald's, Melspring, Shell, Stork en Teijin Twaron.

Milieuvervuiling

Bovendien is vastgesteld dat van deze 42 ondernemingen er zich 10 schuldig maken of maakten aan milieuvervuiling: Akzo Nobel, Corus, Eastman Kodak, Heineken, Kema, McDonald's, Novartis, Shell, Teijin Twaron en TotalFina.

Atoomenergie

Van deze 42 ondernemingen is bovendien vastgesteld dat er 9 betrokken zijn of zijn geweest bij de productie van atoomenergie of de (inter)nationale atoomlobby: ABN AMRO, Akzo Nobel, BAM Groep, Corus, DHV, Fugro, Kema, Shell en Stork.

Fraude en corruptie

Van 17 van de genoemde 42 ondernemingen is gebleken dat ze fraude plegen, gepleegd hebben of bij corruptie, octrooibreuk of kartelvorming betrokken waren: ABN AMRO, Ahold, Akzo Nobel, Arcadis, Ballast Nedam, BAM Groep, Corus, Generale Bank, IBM, KPN, McDonald's, Melspring, Novartis, Rabo, Shell, Stork en TotalFina.

Financiën

Inkomstenbronnen

Doca is voor wat betreft zijn inkomsten aangewezen op vier bronnen:

- Betaald onderzoekswerk
- Abonnementsgelden
- Projectsubsidie
- Donaties en eenmalige giften

Uit deze inkomsten moet het archief- en documentatiewerk worden bekostigd, moeten de bureau- en bestuurskosten worden betaald, alsook de vervanging van apparatuur, de uitvoering van projecten en de productie van de maandelijkse Info's. Daarnaast wordt uit deze inkomsten de dienstverlening aan Doca (boekhouding, onderhoud website e.d.) betaald.

Publicaties

Voor wat betreft de reguliere publicaties konden de kosten voor deze vorm van dienstverlening ook in 2006 weer grotendeels worden gefinancierd uit de abonnementsbijdragen. Het jaarlijks tekort bij de productie van de PTW-Info kon ook in 2006 weer worden gecompenseerd door een steunabonnement van Pax Christi Nederland.

Werkplek

De financiering van de werkplek bij Doca geschiedt volgens een regeling die in 2001 met de gemeente Arnhem is overeengekomen. Deze regeling houdt overigens in dat de loonsubsidie binnen drie jaar wordt afgebouwd tot minimumloon.

Financiële reserves

Behalve over een lopende rekening bij de Postbank, beschikt Doca over een kapitaalrekening bij de Postbank om onverwachte uitgaven te kunnen financieren. Daarnaast heeft Doca een rekening bij de Triodosbank. Op de volgende pagina is een financieel overzicht over 2006 opgenomen.

Dankwoord

Uit de giften van een kleine kring van trouwe donateurs kon gedurende het verslag jaar het leeuwendeel van de bureaunkosten worden gefinancierd.

Het bestuur van de stichting wil op deze plaats nogmaals zijn erkentelijkheid uitspreken voor al degenen die met hun financiële ondersteuning het werk van Doca in 2006 mogelijk hebben gemaakt.

Financieel overzicht 2006

Exploitatierekening

Inkomsten		Uitgaven	
Loonsubsidiëring	€ 23.625,--	Loonkosten	€ 22.978,95
Onderzoeksopdrachten ...	- 600,--	Projectkosten	- 3.437,54
Abonnementen	- 1.891,50	Archief en documentatie ..	- 61,40
Archiefwerk	- 88,36	Bureaunkosten	- 763,17
Platformsecretariaat	- 630,66	Bestellingen/abonnementen-	163,50
Tegoeden	- 2.520,--	Bestuurskosten	- 362,55
Bestellingen	- 10,--	Jaarverslag 2005	- 170,20
Internetopdrachten	- 6,--	Kamer van Koophandel	- 21,16
Reguliere donaties.....	- 453,60	Financiële diensten	- 298,87
Eenmalige giften	- 300,--	Overige kosten	- 58,75
Restituties	- 97,39	Spaarrekening	- 2.000,--
Diversen	- 20,--	Contributies	- 50,--
Negatief saldo	- 230,98	Updates website	- 107,40
Totaal	€ 30.473,49	Totaal	€ 30.473,49

Balans

Activa		Passiva	
Voorraad	€ 108,--	Afschrijving apparatuur ...	€ 50,--
Inventaris	- 5.000,--	Reservering apparatuur	- 2.550,--
Bibliotheek	- 2.100,--	Reservering accountant	- 400,--
Tegoed	- 2.160,--	Reservering boekhouder ...	- 250,--
Postbank 31/12/2006	- 387,65	Reservering projecten	- 4.200,--
Kapitaal 31/12/2006	- 70,52	Vordering op voorschot	- 1.000,--
Triodos 31/12/2006	- 15.131,28	Vordering	- 333,44
		Eigen vermogen	- 16.174,01
Totaal	€ 24.957,45	Totaal	€ 24.957,45

Publicaties

- De zaak Khan (1)	p.18
- De zaak Khan (2) (Bijlagen rapport Bos)	p.20
- Nederlandse wapenexport 1 ^e helft 2005 (detailoverzicht)	p.22
- Vervanging F-16 door JSF (2)	p.24
- Het Nederlands Ruimtevaartbeleid (7)	p.26
- Jaarrapport Nederlands wapenexportbeleid 2005	p.28
- Nederlandse wapenexport 2 ^e helft 2005 (detailoverzicht)	p.30
- Vervanging F-16 door JSF (3)	p.32
- 25 jaar samenwerkende Arnhemse vredes- en ontwikkelingsorganisaties	p.34
- Vervanging F-16 door JSF (4)	p.36
- Doorvoer militaire goederen in 2005 (maandoverzichten)	p.38
- Vervanging F-16 door JSF (5)	p.40

De zaak Khan (1)

Rapport Bos

Special PTW-Info, januari 2006

'De werkgroep heeft niet onomstotelijk kunnen vaststellen dat Khan, al dan niet met behulp van anderen, geheime UC-gegevens opzettelijk onder zich heeft genomen en/of heeft medegedeeld aan of ter beschikking heeft gesteld van een buitenlandse mogendheid. De feiten wettigen echter naar de indruk van de werkgroep wel de veronderstelling, dat Khan vanaf 1975 tenminste handelingen heeft verricht, ondernomen met het oogmerk om, zonder daartoe te zijn gerechtigd, de beschikking te krijgen over geheime UC-gegevens.'

Aldus de belangrijkste conclusie uit het Rapport Bos, het onderzoeksresultaat van de interdepartementale werkgroep naar de vermeende diefstal door de Pakistaanse kerngeleerde Abdul Q. Khan van atoomgeheimen uit de uraniumverrijkingsfabriek Urenco te Almelo in de tweede helft van de jaren '70 (waarbij overigens UC-gegevens staat voor Ultra-Centrifuge gegevens, het geheime procédé waarbij uranium verrijkt kan worden door middel van razend snel ronddraaiende centrifuges).

Omdat verrijkt uranium behalve voor het opwekken van kernenergie, ook gebruikt kan worden voor het maken van atoomwapens, sloeg de uitzending van ZDF op 28 maart 1979 waarin de spionage door Khan werd onthuld, in als een bom. Twee dagen later al ging de commissie Bos, vernoemd naar de voorzitter van de onderzoekscommissie, mr. J. Bos, van start om op 4 oktober van dat jaar met het verslag te komen.

De voorzichtigheid waarmee de werkgroep zijn bevindingen formuleerde, werd door de rechtbank in Amsterdam niet gedeeld: op 13 november 1983 werd Khan (bij verstek) veroordeeld tot 4 jaar gevangenisstraf. Vanuit Pakistan ging Khan in beroep, de dagvaarding zou niet in orde zijn geweest en inderdaad, op 28 maart 1985 verklaarde het gerechtshof in Amsterdam het vonnis nietig en seponeerde het Openbaar Ministerie vervolgens de zaak. In het voorjaar van 1998 deed Pakistan met succes zijn eerste atoomproef.

De zaak Khan werd de afgelopen paar jaar om een paar redenen weer actueel. Allereerst bleek in 2003 dat Pakistan in casu Khan de Pakistaanse atoomgeheimen had doorverkocht aan Iran, Noord-Korea en Libië. Het kwam de populaire geleerde op huisarrest te staan. Daarna bleek dat Khan nog jarenlang via connecties met onder andere Slebos Engineering, een bedrijfje van vriend en oud-studiegenoot Henk Slebos, aan verboden onderdelen voor de centrifugemethode had kunnen komen. In 2004 bleek vervolgens het strafdossier van Khan te zijn zoekgeraakt. En in 2005 tenslotte onthulde ex-premier Lubbers in het VPRO-programma Argos dat de CIA bij de Nederlandse regering had aangedrongen Khan niet langer te vervolgen om zo zicht te kunnen houden op de Pakistaanse atoomontwikkelingen.

De documentatie 'De zaak Khan (1) Rapport Bos' (90 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door overmaken van € 5 op Postbankrekening 2904981 ten name van Stichting Doca te Arnhem onder vermelding van 'Rapport Bos'.

De zaak Khan (2)

Bijlagen rapport Bos

Special PTW-Info, januari 2006

'Ministerie voor Industrie, Islamabad. Hier werden besprekingen gevoerd met de Directeur voor R+D. Deze functionaris heeft tot taak de R+D-programma's te coördineren van leger, luchtmacht, marine, industrie en van de instituten voor Ruimte-onde-zoek (bovenste luchtlagen) en Nucleaire Research.'

Bovenstand citaat komt uit een verslag dat de verkoopdirecteur van FDO (Fysisch Dynamisch Onderzoek, onderdeel van het toenmalige VMF-Stork concern) op 8 november 1976 maakte naar aanleiding van een 'marktverkenning bezoek' dat hij van 9 tot 21 september van dat jaar bracht aan Pakistan. Een kopie van dat verslag zond hij aan twee collega's van FDO en aan twee collega's van UCN (Ultra-Centrifuge Nederland). Waarom is dit zo opmerkelijk?

Dr. Ir. Abdul Qadeer Khan, de Pakistaanse geleerde die in 1983 bij verstek tot drie jaar gevangenis werd veroordeeld wegens spionage bij UCN, was van mei 1972 tot maart 1976 werkzaam bij FDO. FDO was als onderaannemer nauw betrokken bij het Ultra-Centrifuge project in Almelo. Dit UC-project is een procédé, waarbij door middel van rijen rondtollende centrifuges uranium verrijkt kan worden. Bedoeld als grondstof voor kerncentrales kan het verrijkte uranium echter ook gebruik worden als materiaal voor atoombomben. Naar alle waarschijnlijkheid heeft Khan kans gezien om tijdens zijn werkzaamheden bij FDO blauwdrukken van deze UC-methode te kopiëren voor Pakistan. Omdat Khan zich in 1975 een paar keer verdacht had gedragen, werd hij binnen het bedrijf overgeplaatst en uiteindelijk op eigen verzoek per 1 januari 1976 ontslagen. Anders gezegd: FDO wist dat het streng verboden was om nucleaire kennis aan Pakistan te leveren. Bij een onderzoek dat de Economische Controle Dienst in juli 1979 startte naar de handel en wandel van FDO, bleek dat het bedrijf al sinds november 1976 voor miljoenen aan gereedschappen aan Pakistan had geleverd, materialen die gebruikt konden worden voor het atoomprogramma van dat land. Het bezoek dat de sales manager van FDO in september 1976 aan Pakistan had gebracht had blijkbaar vruchten afgeworpen.

De vraag die zich echter opdringt is in hoeverre er werkelijk sprake is geweest van zelfstandig opereren van geleerde Khan en directeur X (de naam van de betreffende persoon is stelselmatig weggelakt in de bijlagen). Want India had met Russische steun al veel eerder een atoomprogramma en een atoomprogramma in Pakistan met westerse steun zou weer voor (lucratief) herstel van het evenwicht kunnen zorgen. Mogelijk had voormalig premier Ruud Lubbers dus gelijk toen hij onlangs voor de VPRO-radio meldde dat de Nederlandse regering op aandringen van de VS in 1985 de vervolging van Khan had gestaakt.

De documentatie 'De zaak Khan (2) - Bijlagen rapport Bos' (112 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door het overmaken van € 5 op Postbankrekening 2904981 ten name van Dokumentatiecentrum Arnhem onder vermelding van 'Bijlagen rapport Bos'.

Nederlandse wapenexport 1^e helft 2005 (detailoverzicht)

Special PTW-Info, februari 2006

Sinds januari 2004 publiceert het Ministerie van Economische Zaken gedetailleerde maandoverzichten van de wapenexport uit ons land. Daarbij gaat het niet alleen om in Nederland geproduceerd of afgedankt materieel, maar ook om de doorvoer (wederuitvoer) van strategische goederen, compleet met land van herkomst, eindbestemming, omschrijving en waarde van de spullen. Telkens weer leveren die overzichten een ontzetsend beeld op van aard en hoeveelheid wapens en munitie die vanuit of via ons land naar andere delen van de wereld verhuizen.

Uit een brief van staatssecretaris Van Gennip van Economische Zaken aan de Tweede Kamer van 7 december j.l. was al duidelijk geworden dat de wapenexport over de 1^e helft van 2005 met € 657 miljoen een nieuw record aankondigde. Ter vergelijking namelijk: over heel 2004 bedroeg de Nederlandse wapenexport € 644 miljoen.

De detailoverzichten over die eerste 6 maanden van 2005 laten goed zien hoe dat bedrag geboekt kon worden. Daarbij vallen allereerst de grote bedragen op die de export aan radar- en vuurgeleidingsapparatuur voor marineschepen over de gehele wereld opleverde. Verder gaat het om forse bedragen voor de verkoop van afgedankte Hawk-luchtdoelraketten aan Roemenië (€ 23,5 miljoen) en om de overdracht van tweedehands Orion-patrouillevliegtuigen aan Duitsland en Portugal (respectievelijk € 271 miljoen en € 81 miljoen) en verouderde pantserwagens van de landmacht aan Egypte (€ 36 miljoen).

Maar zoals de maandoverzichten vragen beantwoorden, zo roepen ze ook vragen op. Want wat te denken van de omschrijving 'globale vergunningen' van apparatuur die naar 'bestemming onbekend' werden geëxporteerd en gedurende dat half jaar goed waren voor enkele honderden miljoenen euro's? En wat voor speciale staartstukken voor de F-16 leverde Denemarken via Nederland aan Israël voor de lieve som van € 4 miljoen? En om wat voor 'toxische stoffen ten behoeve van onderzoek naar bescherming' ging het die gedurende die zes maanden die telkens in zendingen ter waarde van € 3.000 naar Duitsland en Japan werden uitgevoerd?

Ook kan uit de stukken worden opgemaakt dat Indonesië nog steeds tot een van de belangrijkste afnemers van militair materieel uit Nederland kan worden gerekend ondanks de kwalijke reputatie van dat land op het gebied van de mensenrechten. En ook blijkt India weer militaire apparatuur te kunnen afnemen, ondanks de spanningen met buurland Pakistan.

De documentatie 'Nederlandse wapenexport 1^e helft 2005' (26 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door € 5,- over te maken op Postbankrekening 2904981 ten name van Dokumentatiecentrum Arnhem onder vermelding van 'Nederlandse wapenexport 1^e helft 2005'.

Vervanging F-16 door JSF (2)

Special PTW-Info, juni 2006

Op 12 mei van dit jaar boden de staatssecretarissen van Defensie en Economische Zaken de 'Jaarrapportage "Vervanging F-16" over het jaar 2005' aan het parlement aan. Omdat het bij dit onderwerp gaat om een zogeheten niet-gemandateerd groot project, kunnen er binnen de beide ministeries geen beslissingen worden genomen over de aanschaf van een nieuw jachtvliegtuig ter vervanging van de F-16, zonder dat de beide Kamers daar uitgebreid en vooraf over zijn geconsulteerd. Het is dan ook opmerkelijk te noemen dat nu al voor de tweede opeenvolgende keer door de beide ministeries een 'jaarrapportage vervanging F-16' is uitgebracht, waarin er stilzwijgend van wordt uitgegaan dat dit toestel zal worden vervangen door de Joint Strike Fighter (JSF). Voor de vorm worden de Franse 'Rafale', de Europese 'Eurofighter' en de Amerikaanse 'Advanced F-16' als mogelijke alternatieven genoemd, maar uit alles blijkt dat de facto al voor de JSF gekozen is. Zo wordt er bij een verbeterde bewapening van de F-16 gekozen voor een systeem dat ook toepasbaar zal zijn in de JSF. Ook een moderner communicatiesysteem voor de F-16 (Link-16) zal 'compatible' zijn voor de JSF, evenals het 'Joint Mission Planning System'. Eigenlijk komen genoemde drie alternatieven pas weer in beeld wanneer de Amerikanen zouden stoppen met hun JSF-project. Toch moet de Tweede Kamer nog een keus maken of het de F-16 wel wil laten vervangen door de JSF. En het is ook niet voor niets dat er onlangs vanuit de PvdA het voorstel kwam om dit besluit maar te verschuiven tot na de verkiezingen van 2007. Het gaat immers om de grootste defensieorder die ooit in de geschiedenis van de Nederlandse krijgsmacht heeft plaatsgevonden (rond € 6 miljard voor 85 vliegtuigen).

Inmiddels echter raakt Nederland steeds verder verstrikt in dit miljardenproject van de Amerikaanse defensie (ontwikkelingskosten alleen al \$ 45,7 miljard volgens de Amerikaanse rekenkamer GAO): alsmar stijgende kosten, dus minder verkoop van toestellen, dus hogere prijs per stuk, terwijl het maar de vraag is of de € 800 miljoen die de Nederlandse overheid heeft bijgedragen aan de ontwikkelingskosten wel zal kunnen worden gecompenseerd door de orders die de Nederlandse bedrijven van de Amerikanen krijgen bij de bouw van het toestel. De Britten, toch partner nummer één van de Amerikanen in dit project, hebben zich al beklagd over de terughoudendheid van de Verenigde Staten bij de noodzakelijke technologieoverdracht, terwijl Noorwegen serieus overweegt om maar helemaal uit het project te stappen omdat de Noorse industrie te weinig bij het project wordt betrokken.

Eind dit jaar zal de Kamer besluiten over de verdere deelname van Nederland aan de ontwikkeling van de JSF. In het overzicht dat de auditdiensten van Defensie en Economische Zaken aan de jaarrapportage hebben toegevoegd, valt echter al de voorzichtigheid op waarmee de accountants op dit punt adviseren: *'Het benodigde budget voor de feitelijke vervanging kunnen wij, gelet op alle ontwikkelingen, nog niet beoordelen'*.

De documentatie 'Vervanging F-16 door JSF (2)' (48 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door het overmaken van € 5 op Postbankrekening 2904981 ten name van St. Documentatiecentrum te Arnhem onder vermelding van 'Vervanging F-16 door JSF (2)'.

Het Nederlands ruimtevaartbeleid (7)

Special PTW-Info, juli 2006

'De toenemende informatiebehoefte van de krijgsmacht heeft geleid tot de behoefte aan mobiele of transportabele communicatiemiddelen voor de lange afstand met een grote capaciteit. Hiervoor zijn de traditionele communicatiemiddelen, zoals lijn-, straal- en 'High Frequency'-verbindingen, niet geschikt vanwege hun beperkte mobiliteit, bereik en capaciteit. Satellietcommunicatie is voor de lange afstand het aangewezen middel. Omdat dit communicatiemiddel essentieel is voor de taakuitoefening van de krijgsmacht, is er behoefte aan een gegarandeerde beschikbaarheid van satellietcapaciteit.'

Aldus de staatssecretaris van Defensie in zijn brief van 22 mei j.l. aan het parlement ter onderbouwing van zijn besluit om voor € 25 miljoen vijf terminals aan te schaffen, waarvan er vier aan boord van de luchtverdedigings- en commandofregatten (LCF) van de marine worden geplaatst en één als grondstation wordt gestationeerd in Lauwersmeer. Maar van dat bedrag moet ook satellietcapaciteit gehuurd worden omdat je aan de apparatuur alleen nog niet zoveel hebt. En daarvoor wil de staatssecretaris een contract sluiten met het bedrijf Paradigm, bekend van de Skynet-satellieten. En op dit punt komen twee doelstellingen van het regeringsbeleid inzake ruimtevaart bijeen. Want terwijl Defensie inzet op een krijgsmacht die zal bestaan uit *'kwalitatief hoogwaardige eenheden die geschikt zijn voor expeditionair optreden samen met krijgsmachten van andere landen'* en daar dus de ruimtevaart bij nodig heeft, zet Economische Zaken in op een hoogwaardige positie van Nederland in deze sector. Of in de woorden van minister Brinkhorst in zijn brief aan de Tweede Kamer van 27 juni j.l.: *'Het in Europees verband opbouwen en in stand houden van de voor gebruik door overheden benodigde infrastructuur in de ruimte en het toegankelijk maken van de dataproducten door middel van een gebruikersinfrastructuur op aarde.'*

Vager kan de minister het bijna niet zeggen en dat is ook de bedoeling. Want hoe algemener de doelstelling geformuleerd, hoe meer daar aan subdoelen in kan worden ondergebracht. En waar het Nederlandse ruimtevaartbeleid gebaseerd is op financiering uit publieke middelen (!), is het voorspelbaar waar straks de inkomsten uit gehaald moeten worden om de gedane investeringen weer te kunnen compenseren, namelijk uit de verhuur van ruimtecapaciteit voor militaire doelstellingen...

De documentatie 'Het Nederlands ruimtevaartbeleid (7)' (32 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door overmaken van € 5 op Postbankrekening 2904981 ten name van Stichting Doca te Arnhem onder vermelding van 'Het Nederlands ruimtevaartbeleid (7)'.

Jaarrapport

Nederlands wapenexportbeleid 2005

Special PTW-Info, juli 2006

Juni j.l. zonden de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris van Economische Zaken hun gezamenlijk rapport over het Nederlandse wapenexportbeleid in 2005 aan de Tweede Kamer. Uit de cijfers over de eerste helft van 2005 die in december van dat jaar bekend waren geworden, was al de vrees ontstaan dat 2005 een recordjaar zou worden wat de Nederlandse wapenexport betreft. Deze vrees is bewaarheid geworden: Nederland voerde over heel 2005 voor € 1,175 miljard aan wapens uit naar het buitenland (zie onderstaande tabel).

Nederlandse wapenexport in miljoenen euro's

Jaar	NAVO-landen	Buiten NAVO	Totaal
1996	369,6	49,6	419,2
1997	274,8	833,4	1.108,2
1998	274,8	157,1	431,9
1999	295,1	71,3	366,4
2000	282,7	134,6	417,3
2001	528,1	123,2	651,3
2002	350,6	99,7	450,3
2003	974	176,8	1.150,8
2004	466,4	177,8	644,2
2005	743,7	431,6	1.175,3

Bron: Ministeries van Economische Zaken en Buitenlandse Zaken

In hun rapportage haasten de bewindslieden zich te melden dat het leeuwendeel van deze export in 2005 de verkoop betreft van overtollig geworden Nederlands defensiematerieel, maar dat maakt de export van wapentuig er natuurlijk niet minder om. Bovendien gaat het hierbij om de uitvoer van wapens aan landen die lang niet allemaal even zuiver op de graat zijn. Zo ontving Egypte in 2005 voor € 36 miljoen aan verouderde pantserwagens terwijl het land met interne spanningen worstelt en werd voor € 295 miljoen aan fregatten verkocht aan Chili, een transactie die door omringende landen als Peru en Venezuela met argusogen wordt gezien. Verder blijkt uit het rapport dat er ook in 2005 weer wapens c.q. wapenonderdelen zijn uitgevoerd naar landen als India, Pakistan, China, Taiwan, Zuid-Korea en Indonesië. Stuk voor stuk landen waar oorlog dreigt of waarbij je zo je twijfels kunt hebben over de mensenrechtensituatie.

De documentatie "Jaarrapport Nederlands wapenexportbeleid 2005" (46 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door het overmaken van € 5,- op Postbankrekening 2904981 ten name van Stichting Doca te Arnhem onder vermelding van "Wapenexportbeleid 2005".

Nederlandse wapenexport 2^e helft 2005 (detailoverzicht)

Special PTW-Info, augustus 2006

Na lang aandringen van kritische Kamerleden en de vredesbeweging publiceert het Ministerie van Economische Zaken sinds twee jaar gedetailleerde maandoorzichten van de wapenexport uit ons land. Daarbij gaat het niet alleen om in Nederland geproduceerd of door Defensie afgedankt materieel, maar ook om de doorvoer van strategische goederen, compleet met land van herkomst, eindbestemming, omschrijving en waarde van de goederen. Tezamen met de jaarlijkse eindrapportages over de Nederlandse wapenexport bieden de maandoorzichten een goed beeld van wat er in deze tak van handel omgaat. Alles 'for what it's worth' natuurlijk, want vooral de doorvoer is nog altijd een schemergebied. Het controleren van de duizenden containers die per dag in de haven van Rotterdam worden overgeslagen bijvoorbeeld, zou onbegonnen werk zijn aldus de overheid, terwijl het zorgvuldig nagaan van vliegtuigladingen op Schiphol de Nederlandse positie als 'mainport' van Europa in gevaar zou brengen. Voorts hanteert men van regeringswege het principe dat zendingen van militair materieel door bevriende landen via Nederlands grondgebied niet gecontroleerd behoeven te worden. Daar zijn het immers vrienden voor. Dat vrienden er wel eens minder strenge wetgeving of lossere principes op na kunnen houden waar het wapenhandel betreft, is niet aan de orde. Opvallend groot is dan ook het aantal afzenders van militaire goederen over Nederlands grondgebied dat in de detailoverzichten als 'onbekend' of 'niet bepaald' wordt gecategoriseerd. Daar waar de Kamer het exportbeleid van de regering controleert en het de regering ernst is met het standpunt dat vat gekregen moet worden op de wereldwijde wapenhandel, zouden deze categorieën dus niet thuis mogen horen in dit soort overzichten.

Andere zaken die opvallen in de maandoorzichten over de tweede helft van 2005, zijn de enorme bedragen die oliestaatjes als Qatar en de Emiraten uitgeven aan radar- en vuurleidingsapparatuur. Door hun olie-inkomsten hebben deze landjes wat te besteden en Thales Nederland vaart er wel bij, maar het blijft eigenaardig om te zien hoe deze ministaatjes de meest moderne marineschepen aanschaffen. Ook valt op dat Rusland in september 2005 voor meer dan € 5 miljoen aan militaire helikopters leverde aan Colombia en dat die zending blijkbaar via Nederland moest lopen. Verder staat de overdracht van verouderde fregatten van de Nederlandse marine aan die van Chili in de boeken voor € 290 miljoen, maar blijkt uit de maandoorzichten dat er in september voor € 5,4 miljoen aan Harpoon-raketten is geleverd aan dit land, waarschijnlijk om deze fregatten meteen maar van moderne bewapening te voorzien ondanks de spanningen in die regio.

De documentatie 'Nederlandse wapenexport 2^e helft 2005' (26 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door € 5,- over te maken op Postbankrekening 2904981 ten name van Documentatiecentrum Arnhem onder vermelding van 'Nederlandse wapenexport 2^e helft 2005'.

Vervanging F-16 door JSF (3)

Special PTW-Info, september 2006

Al gedurende heel 2006 bereiken alarmerende berichten uit de VS het vaste land van Europa dat er aanzienlijke vertragingen (en daarmee prijsverhogingen) te verwachten zijn bij de ontwikkeling van de JSF (*Joint Strike Fighter*), de gedoodverfde opvolger van de F-16. Op Kamervragen hierover van de Socialistische Partij juli j.l. antwoordde de staatssecretaris van Defensie dat deze berichten geen consequenties zullen hebben voor de ondertekening dit najaar van het besluit tot voortzetting van de Nederlandse betrokkenheid bij de productie en doorontwikkeling van deze jachtbommenwerper. De staatssecretaris: *“Met dit besluit wordt uitdrukkelijk géén Nederlandse verplichting tot het kopen van enig vliegtuig aangegaan. Dergelijke verplichtingen vinden steeds plaats met jaarlijkse (en later vijfjaarlijkse) bestellingen. In 2010 zouden de eerste Nederlandse toestellen moeten worden besteld om aflevering van de eerste toestellen in 2014 mogelijk te maken.”*

Het stapsgewijs voortgaan in dit ontwikkelingsproces betekent echter dat Nederland er steeds moeilijker uit kan stappen. Toch zal een meerderheid van de Kamer ongetwijfeld genoeg nemen met het antwoord van de staatssecretaris, al is het nu wel de vraag geworden of de uitslag van de tussentijdse Kamerverkiezingen in november niet voor een andere situatie gaan zorgen. De PvdA heeft immers in zijn recent verschenen verkiezingsprogramma verklaard uit het JSF-programma te willen stappen.

Inmiddels is de band tussen de luchtvaartindustrie in Nederland en de regering alleen maar gegroeid, nu het NIVR (Nederlands Instituut voor Vliegtuigontwikkeling en Ruimtevaart) in een recent verschenen rapport (*‘JSF verankert sterke impuls aan Nederlandse kenniseconomie’*) heeft aangegeven dat dankzij de JSF er een spillover van belang ontstaat naar allerlei andere sectoren in de maatschappij. In de woorden van het NIVR: *“Vervanging van de F-16 bevat unieke kansen voor de versterking van de kenniseconomie zoals bedoeld in de Lissabon-strategie. Die is verder uitgewerkt door de commissie Wijffels. Een keuze voor deelname aan het JSF PSFD MoU verzilvert deze kansen. De NIVR-aanbeveling is om aan dit argument voldoende gewicht te geven in de uiteindelijke beslissing. Een dergelijke kans komt de komende jaren niet meer voor.”*

Maar ook de band tussen kennisinstututen en militaire producenten is gegroeid, want een maand later onderschreef de Universiteit van Tilburg de aanbeveling van het NIVR nog maar eens: *“Mede dankzij intensieve samenwerking tussen kennisinstututen en bedrijven heeft het cluster zich momenteel goed gepositioneerd voor het vervolg van het JSF-programma. Gegeven het kennisintensieve karakter van deze industrie, sluit dit weer naadloos aan bij de ambitie van de Nederlandse overheid om onze kenniseconomie verder te versterken. Het vergroten van het innovatief vermogen van onze industrie is dan ook gebaat bij continuering van de Nederlandse bijdrage aan het JSF programma.”*

De documentatie ‘Vervanging F-16 door JSF (3)’ (100 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door € 5 over te maken op Postbankrekening 2904981 ten name van Stichting Doca te Arnhem onder vermelding van ‘Vervanging F-16 door JSF (3)’.

25 jaar samenwerkende Arnhemse vredes- en ontwikkelingsorganisaties

Na enkele maanden van voorbereidend werk was het op vrijdag 22 september dan zover: de lidorganisaties van het Platform Arnhem Mondiaal vierden in de Burgerzaal van het stadhuis van Arnhem het feit dat precies 25 jaar eerder (september 1981) de stichting Samenwerkende Arnhemse Vredesgroepen (SAV) werd opgericht. Deze stichting stelde zich ten doel om de protesten in Arnhem tegen de plaatsing van kruisraketten te bundelen. Toen de Navo en het Warschau Pact enkele jaren later afzagen van modernisering van de kernwapens in Europa, hief het samenwerkingsverband zich niet op (zoals in veel andere steden in Nederland wel gebeurde), maar breidde het zich gestaag in ledental uit, omdat ontwikkelingsorganisaties, mensenrechtengroepen en milieugroepen zich bij de vredesorganisaties aansloten. Via *Platform voor Vrede en Ontwikkeling* en *Platform Vrede, Ontwikkeling, Mensenrechten en Mondiale Milieuvraagstukken (VOM&MM)* kreeg het samenwerkingsverband uiteindelijk zijn huidige naam: *Platform Arnhem Mondiaal*. Op dit moment maken 14 organisaties deel uit van dit Platform:

- Amnesty International
- Stichting Arnhem-Lima
- Stichting Arnhem-Tibet
- Bahá'í Internationale gemeenschap
- Stichting Conkim
- Stichting Doca
- Stichting Grondvest
- Internationale Jeugduitwisseling
- Kerk en Vrede
- Milieudefensie-Arnhem
- Novib/Unesco-Arnhem
- Raad van Kerken Arnhem
- Vredeswerkgroep Arnhem-Zuid
- Wereldwinkel Arnhem

Het Platform heeft een adviserende taak ten aanzien van het gemeentelijk vredes- en ontwikkelingsbeleid, verleent onderlinge steun en neemt initiatieven op het gebied van duurzame ontwikkeling.

Het jubileumfeest dat op die 22^e september werd gevierd droeg voornamelijk het karakter van een reünie. En omdat op die avond niet alleen het 25-jarig bestaan van de Arnhemse vredesgroepen werd gevierd, maar ook het 50-jarig bestaan van Oxfam Novib en het 40-jarig bestaan van Novib/Unesco-Arnhem, stond de avond bijna als vanzelfsprekend in het teken van de jarenlange inzet voor vredesvraagstukken en internationale samenwerking.

Op de navolgende pagina's zijn de teksten van de toespraken te lezen, waarbij aangetekend moet worden dat die van wethouder Barth van Eeten (o.m. samenlevingsbeleid) ontbreekt. In zijn functie van loco-burgemeester bleek hij een talent in improviseren, zoals ook burgemeester Pauline Krikke voor verrassing zorgde door na eerdere afmelding toch nog kans te zien de jubileumavond te bezoeken.

Het tweede deel van deze *special* in de serie Info Arnhem Mondiaal *) geeft een indruk van de sfeer van het evenement middels de foto's die Paulien Kruiper op die avond maakte.

Vervanging F-16 door JSF (4)

Special PTW-Info, oktober 2006

“Nederland loopt financiële risico’s met deelname aan de ontwikkeling van de Joint Strike Fighter. Het is niet mogelijk om de kostprijs per toestel te berekenen. Sinds 1996 zijn de ontwikkelkosten met ruim 80% gestegen. Nu ontbreekt het inzicht in de verdere kostenontwikkeling nog steeds, omdat 65% van de testfase nog moet worden uitgevoerd. In 1999 berekende het Ministerie van Defensie dat het project minimaal 10 miljard gulden (ruim 4,5 miljard euro) zou kosten bij afname van 114 toestellen. De laatste berekeningen, gebaseerd op 85 toestellen gedurende 30 jaar, zijn 14,6 miljard euro. Maar dit zou ook hoger kunnen uitvallen.”

Aldus de opening van het persbericht dat de Algemene Rekenkamer op 11 oktober van dit jaar uitbracht. Aanleiding was het rapport ‘Monitoring verwerving Joint Strike Fighter’ dat de Rekenkamer die dag naar de Tweede Kamer zond. Bij Defensie was men er bepaald niet blij mee. In tegenstelling tot de lovende woorden die het NIVR en de Universiteit van Tilburg een maand eerder te beurt vielen voor hun studies naar de (positieve) gevolgen van het JSF-project voor werkgelegenheid en kenniseconomie, mopperde nu de minister van Defensie dat de Rekenkamer het toch allemaal wat te somber zag.

Toch werd het cijferwerk van de Rekenkamer niet betwist. Het enige dat minister Kamp inbracht was dat van kabinetszijde alles wordt gedaan om de risico’s zo klein mogelijk te houden en dat de Verenigde Staten een eventuele overschrijding van de met Nederland overeengekomen \$ 800 miljoen voor ontwikkelkosten van de JSF voor eigen rekening nemen. Ook het kabinet kan echter niet ontkennen dat er van de aanvankelijk te bouwen 6.000 toestellen er nu nog maar 4.500 in de planning staan en dat zelfs die inschatting te rooskleurig dreigt te worden. Het feit dat Nederland van de 114 aan te schaffen toestellen er al 29 heeft geschraapt spreekt ook al voor zich. Uit militair oogpunt mag deze opvolger van de F-16 dan *het* toestel van de eeuw worden, uit financieel oogpunt zou dit grootste project uit de Nederlandse krijgsgeschiedenis wel eens *de* aderlating van de eeuw kunnen blijken te zijn. Iets dat Nederland als klein land zich met zoveel te verwachten uitgaven op het gebied van zorg, onderwijs, huisvesting, natuurbescherming enzovoort feitelijk niet kan permitteren.

De Kamer zal zich in november, wanneer voortzetting van het project aan de orde komt, voor een voldongen feit geplaatst zien: doorgaan betekent miljarden betalen, maar er nu uitstappen evenzeer, want de clausele in de overeenkomst met de VS is duidelijk: investeringskosten kwijt plus een ‘boete’ in de vorm van drie maanden ontwikkelkosten doorbetalen. En dat alles dankzij de inhaligheid van een paars kabinet dat in de productie van een moordwapen een gouden kans zag voor het Nederlandse bedrijfsleven. De SP in de Kamer heeft al een parlementaire enquête aangekondigd.

De documentatie ‘Vervanging F-16 door JSF (4)’ (100 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door € 5 over te maken op Postbankrekening 2904981 ten name van Stichting Doca te Arnhem onder vermelding van ‘Vervanging F-16 door JSF (4)’.

Doorvoer militaire goederen in 2005

(maandoverzichten)

Special PTW-Info, november 2006

Binnen het gebied van wapenexport is het deelterrein 'doorvoer' nog het meest schimmig. Vooral voor een land als Nederland dat zijn economische positie in de wereld voor een belangrijk deel dankt aan de handel, is een onbelemmerde doorvoer van en naar het Europese achterland van grote betekenis. Bovendien heeft Schiphol zich in de laatste decennia ontwikkeld tot een van de belangrijkste luchthavens van Europa, ook voor wat betreft transatlantische vluchten. Het is er Schiphol daarom veel aan gelegen om toestellen bij tussenstops zo weinig mogelijk oponthoud te bezorgen, iets waar de doorvoer van wapens bij gebaat is. Snel en onzichtbaar, is hierbij het motto. Dankzij de niet aflatende inzet van vredesorganisaties en kritische Kamerleden is hier recent gelukkig enige verandering in gekomen. Sinds eind 2004 namelijk geldt voor alle doorvoer van militaire goederen via ons land een meldplicht, naast de vergunningsplicht die er al gold voor specifieke vormen van militaire export. Onlangs gaf EZ de maandoverzichten over 2005 vrij.

Interessant bij dit soort overzichten zijn kwesties als: wat was structureel bij de doorvoer in 2005? En wat was juist incidenteel? Werd er ook doorvoer verboden? Zaten er ook landen tussen waarmee wapenhandel conflicteert bijvoorbeeld vanwege oorlogvoering of schendingen van de mensenrechten?

Schiphol en Rotterdam Haven blijken de centrale locaties te zijn waar het gaat om doorvoer van wapens en munitie. Maar ook Maastricht Airport (9x), de Eemshaven (2x) en de havens van Amsterdam (1x) en Vlissingen (1x) blijken in 2005 voor de doorvoer van militaire goederen te zijn gebruikt.

Opmerkelijk is de enorme hoeveelheid slaghoedjes (tientallen miljoenen), kogels en ontstekers die er in 2005 vanuit de VS via Schiphol naar Israël zijn vervoerd. We weten nu inmiddels waar al die munitie voor is gebruikt. Maar ook andere leveranties van munitie vallen op: miljoenen patronen van China via Schiphol naar Duitsland bijvoorbeeld of miljoenen patronen vanuit Brazilië via Schiphol naar Spanje. In 4 gevallen werd in 2005 door de verzender van doorvoer afgezien. In één geval ging het om geplande levering van accu's voor MIG-straaljagers van Rusland voor Eritrea, in een ander geval om granaatwerpers en mitrailleurs vanuit Singapore naar Nigeria en in twee gevallen om de doorvoer van pistolen vanuit Israël naar Guatemala. Eén specifieke zending werd alsnog vergunningplichtig gesteld: de zending van twee in Rusland gerepareerde helikopters van Colombia die vanuit Moerdijk doorgevoerd hadden moeten worden. In 4 gevallen verlieten militaire goederen op doorreis ons land via een 'onbekende' weg. Op de hamvraag tenslotte hoeveel doorvoer in 2005 via ons land heeft plaatsgevonden zonder dat daar melding van is gemaakt, geven de maandoverzichten helaas geen antwoord...

De documentatie "Doorvoer militaire goederen in 2005" (68 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel te verkrijgen door overboeking van € 5 op Postbankrekening 2904981 ten name van Stichting Doca te Arnhem onder vermelding van "Doorvoer 2005".

Vervanging F-16 door JSF (5)

Special PTW-Info, november 2006

Met het uitbrengen van *specials* over de geplande vervanging van de F-16 door de Joint Strike Fighter (JSF) worden de ontwikkelingen rond dit miljardenproject op de voet gevolgd. In deze 5^e uitgave staan de beraadslagingen in de Tweede Kamer centraal die op 16 en 17 oktober j.l. plaatsvonden naar aanleiding van de Defensiebegroting 2007-2010, maar die op laatstgenoemde datum voor een belangrijk deel in het teken stonden van dit JSF-project. Ook komen in deze Info de NIID (stichting Nederlandse Industriële Inschakeling Defensieopdrachten) en het NIFARP (Netherlands Industrial Fighter Aircraft Replacement Platform) aan het woord, die vanuit de economische belangen van de Nederlandse industrie vooral wijzen op de werkgelegenheid en de positie van ons land als kennisintensieve natie in de wereld.

Inmiddels echter – en tegen de wil in van de oppositie van SP, PvdA en GroenLinks in de Tweede Kamer – is niet gewacht op de uitslag van de Kamerverkiezingen van 22 november en is de volgende stap gezet in het meedoen van Nederland aan verdere ontwikkeling van de JSF. Op 14 november j.l. ondertekende namelijk staatssecretaris Van der Knaap in Washington het *Memorandum of Understanding* met zijn Amerikaanse ambtsgenoot England, waarin is vastgelegd dat Nederland deelneemt aan de *Production Sustainment & Follow-on Development (PSFD)*-fase van het project. In deze fase gaat het om de doorontwikkeling van het te bouwen toestel dat de operationele inzet gedurende de gehele levensduur moet garanderen. Aan deze ondertekening was op 9 november al een overeenkomst tussen de Nederlandse regering en de vliegtuigbouwers Lockheed Martin, Pratt & Whitney en General Electric/Rolls Royce voorafgegaan, waarin afspraken werden gemaakt over de inschakeling van het Nederlandse bedrijfsleven bij de bouw, het onderhoud en de doorontwikkeling van de JSF.

De waarschuwingen van de kant van de Algemene Rekenkamer ten spijt gaat het minderheidskabinet van CDA en VVD voort op het glibberige pad van investeren in een project waarvan geen mens kan overzien wat de gevolgen over 20 jaar zullen zijn wanneer de F-16 moet worden vervangen. Misschien zal tegen die tijd een bemand vliegtuig geen doorslaggevende militaire betekenis meer hebben. Misschien zijn er tegen die tijd wapens ontwikkeld die vliegen überhaupt onmogelijk maken. Eén optie lijkt door alle euforie over *het beste vliegtuig voor de beste prijs* verder weg dan ooit: dat er helemaal geen vervanging van de F-16 meer nodig zal zijn omdat men tot het inzicht is gekomen dat militaire productie alleen maar oorlogen dichterbij brengt en dat al die miljarden beter besteed zouden kunnen worden aan het teniet doen van de oorzaken van de instabiliteit in de wereld.

De documentatie 'Vervanging F-16 door JSF (5)' (65 pag.) is ook voor niet-leden van het Platform tegen Wapenhandel verkrijgbaar door € 5,- over te maken op Postbankrekening 2904981 ten name van Stichting Doca te Arnhem onder vermelding van 'Vervanging F-16 door JSF (5)'.

Bedrijvenarchief Doca

Het bedrijvenarchief van de stichting Doca bestaat uit een jaarverslaggedeelte, een persgedeelte, een tijdschriftgedeelte en een profieldeel. Onderstaande 1.300 bedrijven in de regio Arnhem komen voor in ons persarchief. De ondernemingen die met een asterix zijn aangemerkt komen niet alleen in ons persarchief voor, maar ook in het jaarverslag- en profielarchief. (Tot de regio Arnhem rekenen wij: Arnhem, Bennekom, Dieren, Doorwerth, Driel, Duiven, Ede, Ellecom, Elst, Heelsum, Heteren, Huissen, Oosterbeek, Renkum, Rheden, De Steeg, Veenendaal, Velp, Wageningen, Westervoort, Wolfheze en Zevenaar.) Kopieën uit ons persarchief kunnen tegen geringe vergoeding worden verkregen. Mail daartoe met doca@antenna.nl

A

Aalders
De Aam
AATC
ABAB
Abas
ABC Logitrans
ABC Vastgoed
ABN AMRO*
ABP*
ABT
AccoN
ACF*
Achmea Holding
Acoma
AC Restaurants
Active Life
Adco
Adeco
ADP
ADT
AEC
Aegon
Aetec
Agfa Gevaert*
AGN
Agrojobs Helicon
AGS
Ahold*
Ahrend*
AIB
Air Cargo Center
Air Castle Evenementen
Airport-Service
AKO-Kiosk
Aktief Uitzendbureau
Aktiesport
Akzo Nobel*
Albany International
Albert Hoegen
Albert Riksen
Alboma
Alcafood
Alcan
Aldi
Aldipress
Alfonso's
Alpinvest
Allround
Allwave
Alpha Soft
Alumel
Alva
Alysis Zorggroep
AMCO
Amcosem
Van Ameyde
America Today*
Ames Europe
Amici*
Amicon
AMP
AM NV
Amstelland Vastgoed
ANBD
Anson's
ANWB
Apcoa Parking
Apharmo
APM
APN
Apple
APS
ARA
Arbo
ArboNed
Arcadis
Arcfeld
Are/Reco
Argos
ARK
Arke Reisburo
Arma Verhuur
Arnhem
Arnhem Automaten
Arnhems Vastgoed

Arnhemsche Mij.
ASB
ASM-Fico
Assink & Koerselman
ASV
ASVA
A.S.Watson Group
ATM/Telesignaal
Atos Origin
ATU
Audax
Auping
Autostad Arnhem
AutoStoll
AVA
Avira
AXA Stenman

B

B 32 Groep
Baan Company
Babcock
Baby Center
Baby Inn
Backup Service
Bacob Bank
Babcock
Bakker
Bakker Bart
Balans
Ballast Nedam*
BAM*
Baptista
Baptista's Carwash
Barenbrug
Barilla
Baron Hotel & Leisure
Bart Smit
Basal Oost
BASF*
Basismarkten

Bastion Hotels
 BAT
 Bata
 Van Batenburg BTD
 Bauhaus
 Bayer*
 Bazo
 B&B
 BBP Turbine
 BCE Bouw
 Bd Architectuur
 BDM Nederland
 BDO Welg.CampsObers
 Beate Uhse
 Beke
 Belcompany
 Bella Donna
 Bemitex
 Ben
 Benetton
 Bendertechniek
 Bengerden
 H.v.d.Berg
 BerGen Consult
 Berlo Service
 Bernisun
 Besi
 Besselink
 BestData
 Den Besten Horeca
 Beter Bed
 Bex Reizen
 Beton Productiebedrijf
 Arnhem
 Bever Zwerfsport
 De Beyer
 BFI*
 Bieze Holding
 Big Apple
 Bijou Brigitte
 Bike-World
 Bilderberg Groep
 Billiton*
 Bio-Rad Laboratories
 Biscotti
 Bisselink
 BLGG
 Blokker
 BMB
 M.Bodt
 Body Shop
 Boekelier*
 Boekhoorn
 Boels
 De Boer Unigro
 Boetiek 32
 Boge Kompressoren
 Boks
 Bols Wessanen
 BoMij
 Bonaire Vastgoed

Boni
 Boom*
 Boral Nedusa
 Bosch
 Boschman Groep
 Bouman
 Bouwcomfort
 Bouwfonds
 The Box
 BP
 Braaksma
 Brezan
 Brink Autosloperij
 Bricorama
 Britain Group
 Brocacef
 Brons & Partners
 Brooks Instrument
 Brouwer & Zn.
 Brova Groep
 BRS Software
 Bruhamij
 Bruil
 De Bruin Burgers
 Bruna*
 Brunel International
 Brüning Coatings
 Bruynzeel
 BSO*
 BT Nederland
 Buitink
 Bunzl
 Burger King
 Burghouwt Bouwbeslag
 Buvam

C

C&A
 Cadans
 Calsonic
 Caméléon
 Camfil
 Cap Gemini Ernst &
 Young
 Cargo
 Carlisle Europe
 Carnaval Shop
 Carpet-land
 Car Technics
 Casema*
 Casino
 CBS
 CCA
 CCT
 CCV
 C 1000
 CDS Engineering
 Cebeco Handelsraad

CEN
 Centurion
 Ceres
 Charles Goffin
 Christine le Duc
 Chris van Holten
 Ciba Geigy*
 CineMec
 Citam Huissen
 Cito
 Cito Benelux
 Claudia Sträter*
 Claymount
 CME
 CMS Derks Star
 Busmann
 Coberco Zuivel*
 Coca Cola Beverages
 CODI
 Coers & Roest
 Colson
 Coltex
 CombiFoto
 Compaxo
 Computer Company
 Condor Wessels
 Connexion
 Content
 Continu Engineering
 Cool Cat
 Coöp
 Coopers & Lybrand
 Corbeek Cable
 Cordena Call
 Cora Kemperman
 Corera
 Corio
 Corus
 Coveco
 C&P Courier
 CPRO
 CR Delta VRV Holding
 Cr&do
 Credo
 Crédit Lyonnais
 Creijf's
 CRH
 Crowntek
 CSC Europe
 CSS
 CTB Holding
 CVC Capital Partners*
 CWN

D

DA-drogisterijen
 Dachser
 Dactech Milieu

Dactylo
Daddy's Hobby
Van Dalen Huissen
Van Dalen Schoenen
Damen Consultants
Van Dam Stoffen
Dassen
Datahouse
Davilex
DAVU Engineering
Dazoe
DBB
Decom Telecom.
Decorette
Delacre
Delft Instruments*
Dejima Optical Films
Delgromij*
Deli XL
Deloitte & Touche
Delta
Delta Lloyd Nuts Ohra
Delta Partners
Derksen
Derksen Verhuizingen
Desmepol
Detectnu
Deutsche Post
Devo Holding
Dexcom Holding
DHL Worldwide
DHV*
Diaged
Van Dijk
Dille & Kamille
DIO-Drogisterijen
Dixons*
Dispo/Duni
DMG Nederland
Dolcis
Domino's Pizza
Donders
Van den Dool
Dormaël
Double Fun
Douma
Douwe Egberts
DPD
Draft
Dreves Engineering
Driessen
Drost & Zonen
Dru
Drukkerij Gelderland
DSH/W&B
DSL Woningbureau
DTL&P Consultancy
Dudok Nederland
Dumeco
Du Soleil
Dusor*

Dutchtone
Duthler
DVD
Dynabyte
Dynaretail
Dynoplast

E

Earl Engineering
Eastman Kodak
Ebbbers
E-Care Repair
Ecco
ECI
Ecologische Handelsmij
Edah*
Van Ede & Partners
Edgar Vos
EKA
Electro Techniek Elden
Elgro
Elysio
Elzenaar
Van Elst
EMT
EnergieNed
Engelsing
Entré Computer
Epogro
Epson
ERA
Eriks
Erren Protectie
Van Es
Esca
Esprit
Van Essen Banden
Van Essen Beton
Essent
Essilor-Classen
Esso Nederland
ETE
Etna Groep
Etos*
Eurindustrial
Euro Color
Eurocommerce
Euroconsult*
Euro Delight
Euromex
Europe Flyer Logistic
Euro Register
Euro Spysshop
Euro-Troll
Eurovite Nederland
Evers
Exendis
Expeditie Visser

Exxon Mobil

F

Faber Electronics
Fagoed
Fairey Arlon
De Fakkell
FAL Duiven
Fernhout
FGH
Fico
Fifo Vaklab
Fikse
Fired Interlinings
Flair
Fleet Control Nederland
Fleurop
Flex Post Nederland
Floreath
Food XL
Foras
Ford
Formule 1
Fortis
Forty Five
Forty Four
France Télécom
Franklin Presentations
Free Record Shop
Freneij Installateurs
Frentz
Freudenberg Household
Friends Travel
Friesland Bank
Friesland Foods
Productions
Fugro*

G

Gako
Gam Telecom
Gamma
Gamma Holding
Gammaster
Gamo
Garantmarkt
Van Gastel-Bisterbosch
Gazelle
Geerlings
De Gelderlander
Gelderland Events
Gelders Dagblad
Gelderse Taxi Centrale
Van Gelder & Zonen
Gelderse Papiergroep

Gelpa Verpakkingen
Van Gend & Loos
Generale Bank
Geo & Hydro Milieu
Geové
Gerritsen Bouw
Getronics*
Geveke Groep
GIBA
Gibo Groep
Gilde Investments
Ginaf
Gioma Group
GIPA
Global Acces
GNEM
Golff
GOM
Gom Schoonhouden
Goossens Wonen en
Slapen
Goudsmit
De Graaf Contracting
Granny's
Graydon
Great Universal Stores
De Greenenbrink
Grenswisselkantoren
De Groene Weg
Groenwoudt
Grondbank Midden-
Gelderland
Grontmij*
GTI*
Gümüs
GVM

H

Habeco
Habitat
Van Haeften
Hagen
Hagens Events
Hago Nederland
Haindl
Halder
Halfords
Hanco ATM Systems
Hans Anders*
Hans Smits
Harting-Bank Arnhem
Van Harten
Harvex Projects
Hatéma
Hatracó
Havinga
Hazeland
Hazeleger*

HBG*
HBM
HCG*
HDB Groep
Hectas Groep
Hegeman
Hegeman Bouwpartners
Heidemij*
Heijckmann
Heijmans
Heijting
Heineken*
Heinz
Heliflight
Helinet
Hema*
V.Hemmen Lippmann
Hendriks Konstrukties
Hennes & Mauritz
Hermans Groep
Hermsen
Hertel
Hes van Zweden
De Heus
Van den Heuvel
Heveco
Hevex
Hibin
HIJ
HI&T
HMIB*
Hochtief
Hodes
Hoek Loos
T.Hoeré
Hoevers Transport
Holland International
Van den Hoogen
Van der Hoogen
De Hoogkamp
Hoogwegt International
Horn
Hout-Brox
HSK Groep
Van Houtum
HPWS
HSV-Ede
HTM
Hubo
Huisman Elektrotech-
niek
Humana
Human Interference
Humphrey's
Hunkemöller*
Hupkes
Hutchinson
HWS
Hyva

I

IBM*
ICN Relatiegeschenken
IF Technology
Ikea
Ilaco*
ILMO
Imarco
IMN
IMNB
Impuls
Inacom Instruments
Indalo
Indivers
Indufil
Industriepark Kleefse
Waard
Indyeco
Info Support
Info Vision Clinics
Infratotaal
ING*
Ing.bureau Arnhem
Ingenium
Initial Varel
Innotiv
Intechno
Intercol
Intergamma
Interim Personnel
International Battery
Group
Internatio Müller*
Interpay
Interpolis
Inter Product
Intersport
Intertoys
Intervam*
Intra-Profiel
Intratuin
Invensys
IPC
IPC Plant
IRM Consultants
Italia Leather Wear
ITC Procurement
Ité Groep
ITN Engineering
ITT
Ivory

J

Jager
De Jager Groep
Jamin

Jansen Recycling
Jansen Totaal Wonen
JAZO
JDS Uniphase Photon.
Jencikova
JHV gaming
Joh.Altena
Jones Clothing
Jongeneel
Josephine & Co
Jumbo

K

Kamps
Kamps de Wild
Kantorenhuis
Karwei
De Kat
Katoen Natie Groep
Kawecki-Billiton*
KCS
Kelly
Kema*
Kembo
Kemkens
Kemperman
Kender Thijssen
V.d.Kerk + V.Venrooy
Van Kesteren
Keygene
Kien Kleding*
Kijkshop*
Kimberley-Clark
Kinkelder*
Klaassen Vastgoed
Klein Rosendael
KLM Aerocarto
Klompé
Knaakland
Knooppunt
Knowaste
Kobold
Kok Ede
Komart
De Komeet
Kom Keukens
Kompier
De Koningh
Konmar
Kookeiland
KookOok
Koperslakkenbloem*
KPMG
KPN*
Kral Superphoto
Kredietbank Nederland
Kreymborg*
Kroese

Kroymans
Kruidvat
Kuiper Bouw
Kuwait Petroleum
Kwantum*
Kwik-Fit

L

Labouchère
Laheij
Lalesse
Lamme
Lamme van Hofwegen
Lampe
Landis
Van Lanschot Bankiers
Lantor
L@rix Technology
Group
Lasercentrum Arnhem
Laura Ashley
Laura en Vereniging
Laurus
Leen Bakker
Leisure Investments
Leitz
De Lelie
Leo van Schaijik
Lepper
Let's do it!
Libertel
Liberty
Lidl
Linea Pharma
Van der Linden Groep
Lips
Lithos Bouw
LMI
Loeffen
LogicaCMG
Lone Star
LSA Arnhem
Lumi lamp
Lundia
Luteijn Groep
Luxan
Luzac

M

Macintosh*
Mac & Maggie
Maco Hendriks
Macostan
Mactwin Security Syst.
Maessen & Hendriks

Magellan M5
Majoor
Makro*
Malenstein
Manaus
Mango
Manpower
Mans & Mans
Marca
Marin
Marine Construct
Markan
Marke-Tel
Marktkauf
Marskramer*
Martinair
Matchbank
Maxeda
Maxis
Maxwell Adviesgroep
MBC
McDonald's*
McHil
Media Markt
MediNova
Medochemie
Medtronic
MeesPierson
Meeús
Megacar
Megapool
Melchemie*
Melkweg Holland
Melles Griot
Meltek
MeMon
Men At Work
Meneba
Menzis
Mercuri Urval
Merkx
Mestpro Nederland
Metal Work Nederland
Meteo Consult
Meteoor
Metro
Meubelfabriek Wage-
ningen
Meyer & Meyer
Microlens
Middelkoop
Mijnssen
Minerva
Ming Palace
Misset
Miss Etam
Miss Selfridge
Misti Scheepsreparatie
Mita Nederland
Mitutoyo
Modelec Netwerken

Moerke Beheer
Momenti
Monaco
MoNet
Money Planet
Mousset
MRBI
M&S Mode*
MTSA
Mulckhuysen
H.A.Muller
Multiland Vastgoed
Multi-Vlaai
Multivloer
Mussé
Mutsaerts-Holland
MW Staalbouw

N

Nacap Nederland
Nagron Steel
NAMA
Naturana
Navanco Groep
NBBS
NBC Groep
NCB
Nebeco
Neckermann
Nedac Sorbo Groep
NederRijn Groep
Ned Interim
Nedlloyd*
Nedstack
Van Neerbos Bouw-
markten
Neproma
Nestlé
New Orleans
NHF
NH Hoteles
R.J.Nieland
De Nieuwe Horizon
Nijhuis Alkono
Nijhuis Bouw
Nijland
Nils
Nimax Etiketten
NMB-Heller
Nimox Groep
NI-Tel
Noga
Nolthenius/Pannhuyzen
Norabouw
Norske Skog
Nova Engineering
Novap
Novartis*

NRG
NS
Nucletron*
Numico
Nunes Consulting
Group
NUON*
NVM-Makelaars

O

OCL
Oil & Vinegar
Olivetti
One Day Cleaning
Oomen
Oost NV
Oosterse Tapijten
Oostnet
Opgenoort
Orange
Orat
Ordina
Ordinateur Beheer
L'Oréal
Ören
Otra
Out-Fitz
Ouwing
Overhaghe
Owv

P

PAI
Pall
Pandex
Panflex
Papierfabriek Schut
Paradigit
Parisbas Nederland
Parker Filtration
PBNA
PC International
Pearle Opticiens
Peek & Cloppenburg*
Peelen
Peeze
Peja
Pelikan
Penko
Peppinck
PERA
Perdigon
Permar
Perplex
Perry Sport*
Petroplus

Phanos
Pharr Holland
PHI
Philip Services
Philips*
Phoenix Beheer
Phoenix Megatronica
Phonex Telecom
Piet Kerkhof
Piet Klerkx
Piet Zoomers
Pipoos
Pitch*
Plaatsman Keukens
Planoform
Plant Research Inst.
Plastico
Plato Hout
Plein 11
Plieger
PNO Consultants
Van der Pol
Polak
Polimoon
Pollmann
Polman Groep
Polydesign
Praxis*
Prénatal*
Pragmacare
Preussag
Price Waterh.Coopers
Prijstopper
Priority Telecom
Prisma Food
Probat
Profimarkt
Proflin
Projekto
Pronto
ProRail
Provast
PS systems
PTT*
Publex
Pulls
Putman
Pyros

Q

Queens Moat Houses
Qray

R

RAAD

Rabo*
RAET*
Railion
Raket
Randon
Randstad
Ratelband
RDMS
Record
Reed Elsevier
Reerink
Reesink
Regus
Reinbouw
Rejoko
Reklet
Relron
Reparco
Rethmann Plano
Retour Vloer
Rheden Beton
Rheden Steel
Rhederzand
Riche
Riedel
Van 't Riet Beheer
Riggeling Papier
Rijkaart Elektrotechniek
Rijk van de Pol
De Rijn
Rijnconsult
Rijnhotel
Rijn IJssel College
Rijnstaal*
Rijnstate
Rijntechniek
Riksen & Bisselink
Riksen Transport
Rinck Brillen*
Robberts & v.d. Hoogen
Robeco Groep
Robuschi Holland
Roccade
Rodink en Partners
Roes
Roller
Romijnders Arnhem
Roos en Roos
Roozen & Van Hoof
Roscon Holland
Rosoptics
Rosy's Boetiek
Rothmans
Rothuizen
Rottink
Rottweil
Route Mobiel
RRS
RTP Mactwin
Rupp
Rural/Metro

RVG

S

Sacha Shoes
SagEnn
Saint-Gobain
Sanders
Sanders Meubelstad
Sandoz*
Sara Lee
SAS
SAWA
SB Telecom
Scansped Holland
Scapino*
Scents International
Schäfer
Scheer & Foppen
Schenker-BTL
Schimmelpenninck
Schipper Bosch
Schlecker
Schoenenreus
Schoevers Beroeps-
opleidingen
Scholten
Schoonderbeek
Schuitema
Schuttersveld
Scia
Der Schwarzer Schatten
Score
Screentechniek
Securicor
Selectpack
Selman
Senior Uitzendbureau
SEP*
Serex
Shell*
Shoe Traffic
SHR Hot Research
SHV*
Sicpa
Siebel Juweliers*
Sigma
Slee Buitensport
Sikkens*
Silliker
Sissy-Boy
Sita
Siva-Software
Skala
SKF
Skira
De Slegte
Sligro
Van der Slot

Smitgroep Arnhem
Smits
Smulders Groep
Snelcore
SNS Bank
SNT
Society Shop
Solar
St.Sonet
Sonnenschein
Sonoco
Spaan
Spar
Sparks
Special Air Services
Speck Pompen
Spectrum
Sperwer Groep
Spikker Specials
Spitman
SRV
SSI Schäfer
Star Job
Start
Stebotax
Steppin' Out
Steps
Sterpolis
The Sting
Stinnes Groep
Stop'n'Steer
Stork*
Studio René
Suitsupply
Sunsed
Super de Boer
Super Cash
Super Ebbers
Superfos Packaging
Super Markt Arnhem
Super Photo
Superstore Oriental
Van Swaay
Swift
2Switch
Switch Automatisering
Sybron Chemie
Symbiose Beheer
Synerlogic
Syntens

T

Tamminga Druk
Tandy
Tango
Tapijtcentr.Nederland
T&A Survey
Taxidirekt

Taxi Holland
T&B Consultants
TBO Material Handling
Tchibo
TCN Property Projects
Tebodin*
Techn.Centr.Keram.Ind.
Tegema Groep
Teijin Twaron
Tekton
Telecom
Telefication
TeleKabel
Telemail
TeleworX
Telfort
Tempo-Team
Ten Cate
Texas Pacific
Texplast
TFC
Thijssen IT
Thomassen*
TIB H.Linthorst
Timeless Records
Timing
Titan Wood
T-Mobile
TNO
Tooling Holland
TOPAZ
TotalFina Elf
Traffic Parking Automation
Trad.House Morellino
Translogistic
Transautel Food
Travelex
Trekpleister
Trelleborg
Trendhopper
TRN Groep
TSN
TNT Ipec
TNT Post Groep
Topfoto Centrale
Tornado
Tourist Development*
Toys'R'Us
Transchemical R'dam*
Trefa
Triqua
Tron
TSB-Bescom
TUI
Turmac
Twee KT

U

Uitzendbureau 65+
UMA
Unica
Uniekaas
Unigro
Unilever
United Services Group
USG
Unique
Upjohn
USF Benelux

V

Vada
VAI
Vakwerk Uitzendbureau
Van der Valk
Varilux
Varwijk
VBF-Buizen*
VBI
VDV
Vébé van Steijn
Vecctor
Vecotech
Vedior
VEEN
Veenman
Veer Arnhem
Végé Motoren
Van der Velden Groep
V.d.Velden Riolerling
VendexKBB*
Vendopolis*
Vergun
Vermetaal
Veromco
Verpa-Senco
Verzekerd Keur
Verzinkerij Dieren
Vestas
Veth
Vihamij
De Visscher
Vissers Autobedrijven
Vital Scientific
Vitatron
Vitens
Vitesse
De Vleeschmeesters*
VNU*
Vobis
Vodafone
Vögele
Volker Stevin

Volkr Wessels
G.v.Vorselen
VOS Logistics
Vredestein*
De Vries
De Vries Robbé
Vroom & Dreesmann*
VSN
VVV Arnhem Plus
VWU Uitgevers
Vygon Nederland

W

Waco
Wagenborg Nedlift
Wag.Exp.Mouterij
Wall City Design
Wal-Mart
Wastora
WebWerk
Weenink
Van der Weerd
Wegener Arcade
WE International
Welling
Wellstar
Welzorg
Wensink
Wensink de Liemers
Wepro Engineering
Wereldhave
Wernsen Engineering
Wessanen Groep
Wessels Org.Buro
Wesermeijer
Westervoort Beton
West Holland Milieu
Westland Indep.Lab.
Westland/Utrecht
Wibegro
Wibra
Wickes
Wiegerinck
Van Wijnen
Wijnveen Ede
Willekes
Willems
Wilma
Wim van Dalen
WinnerWay
Wintes-Bosnak
Wisa
Witte Prijzenhal
WIZA
Wizard
WMG
Wolters Kluwer
Wolters Schaberg

Woonboulevard Arnhem
World Trade Center

X

Xenos
Xytec

Y

Yacht

Z

Zadelhoff
't Zand
Zara
Van Zeeland
Zeeman
Zegam Zevenaar
Zegers
Zenon
ZIJ
Van Zijll